

DOI 10.31558/2519-2949.2026.2.13

УДК 323.2:342.7:174.7:378(73+477)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9730-8527>**Гедікова Н. П., Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського**

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА РЕГУЛЮВАННЯ АКАДЕМІЧНОЇ СВОБОДИ І АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ США Й УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Статтю присвячено порівняльному аналізу державної політики регулювання академічної свободи та академічної доброчесності у сфері вищої освіти в країнах з різним рівнем зрілості демократії. Метою дослідження є проведення порівняльного аналізу державної політики регулювання академічної свободи та академічної доброчесності у сфері вищої освіти США й України. Для досягнення мети дослідження були використані загальнонаукові й спеціальні методи дослідження, зокрема аналіз і синтез, порівняння, узагальнення, системно-структурний аналіз. Задля виявлення спільних рис, відмінностей і національної специфіки та визначення пріоритетів політики вдосконалення механізмів забезпечення академічної свободи та академічної доброчесності у сфері вищої освіти в Україні з урахуванням передового американського досвіду розглянуто нормативно-правові акти, проаналізовано інституційні практики організаційних механізмів формування і забезпечення зазначених у даному дослідженні принципів академічної культури. На основі узагальнення американського і вітчизняного досвіду сформовано основні пріоритети політики вдосконалення механізмів їх забезпечення в Україні, які охоплюють: завершення процесу реалізації концепції всебічної університетської автономії, особливо в аспекті фінансової автономії; подальше проведення реформи не тільки в системі вищої освіти, але й на рівні державних інституцій, з метою забезпечення належного правового захисту учасників освітнього процесу і науковців; формування децентралізованої моделі освітнього управління, у межах якої передбачається поєднання державного регулювання з автономією закладів вищої освіти та громадсько-професійним наглядом за змістом і забезпеченням якості освіти. Зроблено висновок, що адаптація передового американського досвіду в Україні дозволить удосконалити вітчизняну модель шляхом поєднання нормативних гарантій та інституційної автономії закладів вищої освіти, формування цілісної ціннісно-інституційної системи і збереження національних традицій.

Ключові слова: державна політика, демократія, академічна свобода, академічна доброчесність, сфера вищої освіти, право, свобода, політичний режим, США, Україна.

Постановка проблеми. Сучасний процес освітньої глобалізації, розширення кордонів міжнародної співпраці і партнерства в освітньо-науковій сфері обумовили зростання вимог до системи вищої освіти, зокрема, до організації освітнього процесу, діяльності педагогічних, наукових і науково-педагогічних працівників та підготовки здобувачів, що актуалізувало питання академічної свободи та академічної доброчесності як фундаментальних принципів вищої освіти.

Академічна свобода є необхідною умовою для інтелектуальної, творчої діяльності, генерування і просування наукових знань. Вона також є передумовою для того, щоб університети виконували свої значні обов'язки перед суспільством, які включають розвиток науки і освіти та сприяння суспільному прогресу [1, с. 3]. А академічна доброчесність – для ефективного реалізації академічної свободи, забезпечення якості освіти, легітимності її результатів, формування високого рівня відповідальності у науковому середовищі і, як наслідок цього, формування довіри з боку науковців, учасників освітнього процесу, суспільства до результатів освітньої і наукової діяльності.

У демократичних політичних системах де гарантується і відстоюється концепція базових ліберальних цінностей і принципів, які полягають у свободі індивіда в усіх аспектах її прояву, формальному характері рівності, всеохоплюючому спектрі прав людини, верховенстві права, справедливості і відповідальності, держава виступає не лише гарантом академічної свободи і

академічної доброчесності у сфері вищої освіти, а є її суб'єктом, відповідальним за встановлення нормативних меж і умов можливого обмеження, спрямованих на їх забезпечення, а також є координуючим і регулюючим органом. З іншого боку, надмірне і несанкціоноване державне втручання у автономну діяльність закладів вищої освіти може привести до порушення ефективності процесу реалізації цих академічних принципів й їх взаємопов'язаних елементів.

Вивчаючи досвід у різних високорозвинених країнах, де ці принципи реалізується в різних правових та соціальних контекстах, особливу увагу звертаємо на досвід академічної свободи і академічної доброчесності у сфері вищої освіти Сполучених Штатів Америки (далі – США) – країні яка має довгу традицією вільних університетів і високу автономією закладів вищої освіти, країні де вищі завжди вважали себе центрами вільної думки, а також в Україні, де система вищої освіти перебуває у процесі інтенсифікації реформ та пошуку балансу між свободою та контролем.

Метою цієї статті є проведення порівняльного аналізу державної політики регулювання академічної свободи та академічної доброчесності у сфері вищої освіти США й України. Таке порівняння дозволить виявити спільні риси, відмінності і національну специфіку та визначити пріоритети політики вдосконалення механізмів їх забезпечення в Україні з урахуванням передового американського досвіду.

Для досягнення мети дослідження були використані загальнонаукові й спеціальні методи дослідження, зокрема аналіз і синтез, порівняння, узагальнення, системно-структурний аналіз. Дослідження базується на порівнянні нормативно-правових актів, інституційних практик організаційних механізмів формування і забезпечення академічної свободи та академічної доброчесності.

Ступінь наукової розробки проблеми. Проблематики академічної свободи та академічної доброчесності у сфері вищої освіти України з фокусацією уваги на досвіді США є предметом міждисциплінарних досліджень у політичній, правовій, філософській та педагогічній науках. На особливу увагу заслуговують розвідки: Н. Давидової, яка враховуючи досвід України і США провела аналіз приватноправових меж права на свободу та автономію у сфері освіти і окреслила їх за допомогою прикладів конфронтації права на інституційну автономію закладу освіти та права на академічну свободу викладача [2]; С. Заєць, яка провела аналіз та здійснила систематизацію світового й вітчизняного досвіду оцінки існуючих у світовому академічному просторі методів, інструментів вимірювання академічної свободи в межах вищої освіти країни та окреслила напрями удосконалення вітчизняної освітньої політики з питань розроблення системи моніторингу академічної свободи [3]; В. Хмарський, який на підставі вивчення досвіду США із забезпечення академічної чесності зробив акцент на тому, що її дотримання у вітчизняному освітньому процесі повинно стати індикатором якісних змін в академічній культурі нашого суспільства [4]; О. Шинкарук, який розглянув особливості дотримання норм академічної доброчесності у закладах вищої освіти Сполучених Штатів Америки [5]; А. Кеннет і Ю. Шкодкіна, які провели огляд літератури щодо причин академічної нечесності та факторів, що призводять до порушень академічної доброчесності у закладах вищої освіти, використовуючи статті переважно з американської академічної літератури та порівнюючи їх з актуальними, доступними українськими науковими виданнями [6]; К. Шихненко та А. Сбруєва, які визначили як висвітлення тем Кодексу поведінки для досліджень в освіті в Україні узгоджується з Кодексами Сполучених Штатів Америки та Європи [7]; І. Фицик і Д. Біланє, які провели аналіз системи організації навчання студентів основним засадам академічної доброчесності у США та дослідили правову базу, що регулює відносини між суб'єктами в цій царині, а також принципи діяльності університетських організацій, що здійснюють контроль та застосовують санкції щодо недобросовісних студентів [8].

Попри значну кількість досліджень, присвячених академічній свободі та академічній доброчесності у сфері вищої освіти, порівняльний аналіз державної політики їх регулювання в країнах з різним рівнем зрілості демократії залишається недостатньо вивченими, особливо в контексті зіставлення американської та української моделей. Це зумовлює наукову і практичну значущість дослідження.

Виклад основного матеріалу. США та Україна репрезентують різні моделі державної політики у сфері вищої освіти, що зумовлено відмінностями в рівнях демократичності їхніх політичних режимів, правових традицій і інституційних механізмів управління системою освіти та науки. У США забезпечення академічної свободи й доброчесності в закладах вищої освіти ґрунтується на поєднанні конституційних гарантій, судової практики, федерального й штатного законодавства, що є

американською історичною традицією, а також значної інституційної автономії закладів вищої освіти та стандартів акредитації, тоді як в Україні ці принципи ґрунтуються на конституційних гарантіях, мають чітке нормативне закріплення в профільних законах і реалізується через поєднання інституційної автономії закладів вищої освіти та інтеграції європейських і американських стандартів.

Академічні свободи в США є індивідуальними свободами, гарантовані кожному громадянину державою та федеральною Конституцією. Так, Перша поправка до Конституції США (1787 р.) регламентує: «Конгрес не має права видавати закони ..., що обмежують свободу слова, друку і права народу мирно збиратися і звертатися до уряду з проханням усунути якусь кривду» [9].

Президент та член Гарвардського коледжу, автор книги «Академічна свобода: від професійної норми до права, гарантованого Першою поправкою» Девід М. Раббан зазначає, що «у той час як конституції багатьох інших країн прямо згадують академічну свободу, Конституція США цього не робить» [10, с. 1], тому в американському академічному середовищі існують не однозначні позиції стосовно її зв'язку зі свободою слова, гарантованою Конституцією. Для того, щоб розв'язати це питання автор зазначеної книги розробив теорію академічної свободи як окремого права, гарантованого Першою поправкою і дійшов висновку, що академічна свобода сприяє двом центральним цінностям Першої поправки, визнаними судами в широкому діапазоні контекстів: виробництво та поширення знань та внесок вільного вираження поглядів у демократичне громадянство. Право на академічну свободу, гарантоване Першою поправкою, найбільш безпосередньо стосується професорів, але воно також правдоподібно поширюється на освітні рішення університетів та навчальні інтереси студентів.

Ключовим дієвим інструментом та механізмом забезпечення академічної свободи в США є судова практика. З питання яке ми досліджуємо є відомі рішення Верховного суду США по справам: Свізі проти Нью-Гемпшир, 354 США 234 (1957 р.) (Sweezy v. New Hampshire, 354 U.S. 234 (1957)) [11]; Кейшіан проти Ради регентів, 385 США 589 (1967 р.) (Keyishian v. Board of Regents (1967)) [12]; Регенти Університету Каліфорнії проти Бакке, 438 США 265 (1978 р.) (Regents of the University of California v. Bakke (1978)) [13] та інші. Зокрема, у першій зазначеній судовій справі наголошується на автономії університетів і констатується, що «необхідність свободи в спільноті американських університетів майже самоочевидна. Ніхто не повинен недооцінювати життєво важливу роль у демократії, яку відіграють ті, хто керує та навчає нашу молодь. Нав'язування будь-яких обмежень інтелектуальним лідерам у наших коледжах та університетах поставило б під загрозу майбутнє нашої нації» [11].

Класична концепція академічної свободи в США отримала своє обґрунтування в Заяві про принципи академічної свободи та перебування на посаді (1940 р.) [14], укладеній Американською асоціацією університетських професорів (AAUP) спільно з Американською асоціацією коледжів та університетів. Як відомо, AAUP була створена у відповідь на численні порушення академічної свободи, відповідно, основною її місією став захист цієї свободи.

Законодавство США, на відміну від України, не містить терміну «академічна свобода», проте формує юридичне підґрунтя цієї категорії, яке базуються, як вже зазначалось вище, на положенні Першої поправки до Конституції США (1791 р.) (First Amendment, 1791), судових рішеннях Верховного Суду США, а також «Заяві про принципи академічної свободи та терміну служби» (1940 р.), професійних стандартах Американської асоціації університетських професорів (AAUP) тощо.

У США академічна свобода трактується як «свобода викладача або дослідника у вищій освіті досліджувати та обговорювати питання у своїй академічній галузі, а також викладати та публікувати результати без втручання адміністрації, опікунської ради, політичних діячів, донорів чи інших організацій» [15].

У фундаментальному документі Заява про принципи академічної свободи та перебування на посаді (1940 р.) академічна свобода означає самостійність і незалежність учасників освітнього процесу в навчанні, викладанні та наукових дослідженнях. Професорсько-викладацький склад має право вільно виражати свої погляди з предмета викладання під час виконання професійних обов'язків, при цьому зберігаючи повагу до університетських традицій і вимог закону [14].

В Україні формально терміни академічна свобода не закріплено в Конституції, так само як і у США, проте її конституційна основа простежується в конструкції ст. 34 Конституції України (1996 р.), згідно якої кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх

поглядів і переконань, також кожен, на свій вибір, має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб. Відповідно до ст. 54, громадянам гарантується свобода наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, а також, кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності та ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом [16].

В Україні академічна свобода офіційно закріплена в законодавстві, зокрема у Законах України «Про вищу освіту» (2014 р.) і «Про освіту» (2017 р.) які регламентують це поняття як «самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова і творчості, поширення знань та інформації, проведення наукових досліджень і використання їх результатів та реалізується з урахуванням обмежень, встановлених законом» [17; 18].

Виходячи з наведеного зазначимо, що при наявності існуючих відмінностей у трактуванні терміну «академічна свобода», що є закономірним і обумовленим історичними та національними традиціями й тенденціями становлення і розвитку сфери вищої освіти в кожній країні, існують і спільні риси, а саме, вони полягають в тому, що погляди обох сторін мають спільне підґрунтя у визначенні сутнісних характеристик зазначеного поняття і доповнюють один одного, також вони мають спільні сутнісні характеристики, які полягають в тому, що визначають спосіб реалізації академічної свободи учасниками освітньої і наукової діяльності у закладах вищої освіти, роблять акцент на дотриманні стандартів поведінки.

Американське і українське законодавство та нормативно-правові акти визначають право учасників освітнього процесу закладів вищої освіти на академічну свободу як гарантовану можливість на здійснення наукової і педагогічної діяльності, навчання та вираження поглядів без зовнішнього втручання і інституційної цензури, а також поширення результатів освітньої і наукової діяльності з дотриманням наукової і професійної етики [19, с. 33].

Так, свобода викладання включає право викладачів вибирати матеріали, форми, методи і засоби навчання, визначати підхід до предмета, виконувати завдання та оцінювати академічну успішність здобувачів вищої освіти у навчальній, навчально-дослідній і науковій діяльності, за яку вони несуть особисту відповідальність. Викладачі мають право вільно викладати, виражати власну академічну думку і обговорювати питання в рамках своєї дисципліни, за умови дотримання професійної компетенції, при цьому, вони повинні бути обмеженими у наданні інформації й висловлюванні свого бачення з питань, які не пов'язані з їхнім навчальним предметом. Але, «це не означає, що викладачі повинні уникати всіх суперечливих матеріалів. Доки матеріал стимулює дискусії та навчання, що стосується предмета, він захищається свободою в аудиторії» [15].

Свобода наукових досліджень і публікації результатів – це право самостійно обирати напрямок, тематику, методологію досліджень, вільно виражати свої думки і наукові погляди, публікувати результати та поширювати знання. У цьому контексті ми погоджуємося з політикою AAUP в тому, що «свобода в дослідженнях важлива, але поширеною помилкою є те, що академічна свобода – це, перш за все, свобода дослідження. Це помилкове уявлення підкріплюється пов'язуванням надання постійної посади з дослідницькими досягненнями та призначенням викладачів без постійної посади на посади, що займаються виключно викладанням» [15].

Фундаментальним положенням державної політики і елементом академічної свободи закладів вищої освіти є свобода навчання. Основні права здобувачів вищої освіти в США і Україні щодо академічної свободи включають: самостійне формування власної освітньої траєкторії, вільний вибір форм, методів, дисципліни згідно з їхніми потребами і інтересами; вільно розглядати та обговорювати всі питання, що їх цікавлять, висловлювати власні думки і погляди публічно та приватно; приймати участь у академічному самоврядуванні. Усім учасникам освітнього процесу в обох країнах, що аналізуються у цьому дослідженні, на федеральному, штатному і державному рівні гарантується право на захист від дискримінації, цензури чи інших неправомірних обмежень у професійній і навчальній діяльності, утисків або неправомірних дисциплінарних стягнень за академічні переконання чи діяльність, для здобувачів захист від неналежного академічного оцінювання.

Академічна свобода та право викладачів на здійснення управлінських повноважень нерозривно пов'язані. Це проявляється в тому, що «академічна свобода також захищає право викладача вільно висловлюватися під час участі в управлінні установою, а також вільно висловлюватися як громадянин» [15].

Звісно, академічна свобода, як і будь яка інша форма свободи не може бути безмежною, існують певні обмеження, які визначаються національними і міжнародними нормативно-правовим актами в питаннях сфери освіти і науки, нормами статутів, правилами внутрішнього розпорядку [19, с. 34], корпоративною етикою закладів вищої освіти. Ми поділяємо позицію AAUP в тому, що академічна свобода «поширюється на викладачів, це професійне право, поширене на представників професії, і воно підлягає певним обмеженням. Академічна свобода означає, що викладачі можуть вільно займатися професійно компетентними формами дослідження та викладання, необхідними для цілей університету. Це не означає, що окремі викладачі можуть вільно викладати чи публікувати все, що забажають, без жодних наслідків» [15].

Обмеженнями академічної свободи є норми федерального або національного законодавства, актів законодавства штатів, академічна доброчесність, освітні програми, ліцензійні умови і вимоги до акредитації, стандарти акредитації, обсяг автономії закладу вищої освіти, вимоги суспільства, потенційних здобувачів освіти і ринку праці, наявність необхідних ресурсів, санкції накладені в судовому порядку, суспільно-політична ситуація в країні, тощо.

У цьому контексті зазначимо, що особливістю академічної свободи викладачів закладів вищої освіти в США є позааудиторна свобода висловлювань, яка регламентується Заявою про принципи академічної свободи та перебування на посаді (1940 р.) і передбачає наступне: «Викладачі коледжів та університетів є громадянами, представниками наукової професії та посадовими особами навчального закладу. Коли вони говорять або пишуть як громадяни, вони повинні бути вільними від інституційної цензури чи дисципліни, але їхнє особливе становище в громаді накладає особливі зобов'язання. Як науковці та працівники освіти, вони повинні пам'ятати, що громадськість може судити про їхню професію та їхній заклад за їхніми висловлюваннями. Отже, вони завжди повинні бути точними, виявляти належну стриманість, виявляти повагу до думок інших та докладати всіх зусиль, щоб показати, що вони не говорять від імені навчального закладу» [14]. У разі порушення викладачем цієї норми, адміністрація закладу освіти може висунути до нього звинувачення. Але тут треба зазначити, що академічна свобода як і індивідуальна свобода є правом особистості, громадянина країни і у таких випадках, відповідно до американського законодавства, «адміністрація повинна взяти на себе повну відповідальність, а Американська асоціація університетських професорів та Асоціація американських коледжів мають право провести розслідування» [14].

В Україні це питання регулюється базовими нормативно-правовими документами у сфері освіти. Зокрема, Закон України «Про вищу освіту» (2014 р.) [17] та «Про освіту» (2017 р.) [18] наголошують на тому, що академічна свобода реалізується з урахуванням обмежень, встановлених законом і обов'язком науково-педагогічних, наукових і педагогічних працівників є дотримання установчих документів та правил внутрішнього розпорядку закладу освіти і умов трудового договору або контракту, що є характерною рисою національного регулювання наукової, освітньої або інноваційної діяльності. Лист МОН № 1/9-382 «Про особливу відповідальність педагогічних та науково-педагогічних працівників» (2014 р.) конкретизує, що з моменту військової агресії Російської Федерації проти України «підвищена відповідальність працівників обумовлена тим, що вони перебувають в особливому правовому становищі та виконують специфічні функції, не властиві іншим категоріям працівників. Дії чи бездіяльність таких працівників можуть призвести до порушення конституційних прав і свобод громадян, завдати значної шкоди суспільним відносинам та авторитету як самої держави, так і суб'єктів господарювання» [20], таким чином, «недотримання або порушення педагогічними та науково-педагогічними працівниками законодавства, участь у антидержавній діяльності повинно тягнути за собою правові наслідки, що визначенні законодавством України, в тому числі Кодексом законів про працю України» [20] і передбачають розірвання трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого їм органу і звільнення з займаної посади. На відміну від США, зазначені категорії працівників несуть персональну відповідальність.

Враховуючи позитивний досвід державної політики регулювання академічної свободи закладів вищої освіти в США, треба зазначити, що наразі їх вища освіта перебуває під пильною увагою з боку адміністрації Д. Трампа. Це пов'язанно, з одного боку, з зовнішнім втручанням уряду в автономію університетів, з іншого, з внутрішньою академічною культурою, що обмежує різноманітність точок зору. Політичні та соціальні зміни в США викликали зростаюче занепокоєння серед науковців і правозахисної спільноти переважно зовнішніми загрозами академічній свободі та ризиками для автономії у вищій освіті, які спричиняють «повільну ерозію академічної свободи». При цьому, вони відмічають, що неможна думати, що все це сталося лише через Д. Трампа, це не так, це набагато

масштабніший процес, і це стосується не лише Америки. Зокрема, британсько-американська політологиня, професорка Гарвардської школи імені Джона Ф. Кеннеді Піппа Норріс (Pippa Norris) зазначає, що питання академічної свободи викликали широке занепокоєння в багатьох суспільствах, включаючи Сполучені Штати, через суперечки щодо значення основної концепції та характеру проблем, що стоять перед вищою освітою. Державний контроль над сектором вищої освіти та спроби придушення академічних поглядів, які відрізняються від режимних, не є ізольованими; натомість вони систематично пов'язані з ширшими симптомами демократичного відступу, що спостерігався в багатьох країнах на початку ХХІ століття [21, с. 18]. У контексті цього зазначимо, що насправді уряд завжди, навіть у найдемократичніших країнах, відіграв певну роль у визначенні пріоритетів щодо діяльності закладів вищої освіти, включаючи і приватні, міра втручання в тій або іншій країні залежить від характеру інституційних обмежень і стану правової свободи, які визначаються типом політичного режиму. Порівняльний аналіз практики регулювання академічної доброчесності та запобігання неправомірним поведінкам у сфері вищої освіти США й України дає підстави зазначити, що спільними рисами в обох країнах є нормативна регламентація основних положень державної політики з цього питання в законодавстві, які деталізовані у галузевих підзаконних актах і локальних нормативно-правових актах (кодекси академічної доброчесності, кодекси честі, етичні кодекси, політики використання штучного інтелекту для академічної діяльності) професійних незалежних організаційних структур, наукових установ і закладів вищої освіти. Зокрема, у США академічна доброчесність регулюється не окремим федеральним законом, а положеннями відомого федерального Закону «Про вищу освіту» (1965 р.) (Higher Education Act of 1965) [22], кодексів (U.S.C. § 1094 – Program Participation Agreements, HEA §487; U.S.C. § 1097 – Fraud in federal aid programs; 34 CFR – Part 668 EA regulations), ключового федерального документу «Федеральна політика щодо неправомірних дій у дослідженнях (2000 р.) (Federal Policy on Research Misconduct) [23] та ін. В Україні академічна доброчесність регулюється положеннями Законів України «Про вищу освіту» (2014 р.) [17] і «Про освіту» (2017 р.) [18]. Основним нормативно-правовим актом, який регулює питання забезпечення академічної доброчесності у діяльності закладів вищої освіти і, який повністю присвячується лише їй є Закон України «Про академічну доброчесність», прийнятий Верховною Радою України 18.12.2025 р. і введений в дію 31.07.2026 р. [24].

В обох країнах на рівні основних нормативно-правових актів визнаються спільні п'ять фундаментальних цінностей: чесність, довіра, справедливість, повага та відповідальність. Також визначається і така цінність, як сміливість, але вона «відрізняється від попередніх фундаментальних цінностей тим, що вона є радше якістю чи здатністю, ніж цінністю. Мужніх людей часто неправильно розуміють як таких, що не мають страху. Насправді, мужність – це здатність діяти відповідно до своїх цінностей, незважаючи на страх» [25, с. 26].

Також практично однаковою є типологія порушень академічної доброчесності: академічний плагіат, фабрикавання та фальсифікація, даних, самоплагіат, несанкціонована допомога, академічне шахрайство, недоброчесне використання результатів, згенерованих штучним інтелектом та інші. В обох країнах використовуються антиплагіатні системи перевірки академічних документів на наявність текстових запозичень.

Висновки. Проведений порівняльний аналіз державної політики регулювання академічної свободи та академічної доброчесності у сфері вищої освіти США й України дозволяє зробити декілька ключових висновків:

По-перше, в результаті аналізу нормативно-правових актів обох країн, що досліджуються встановлено, що нормативне регулювання питань академічної свободи і академічної доброчесності у закладах вищої освіти не спрямовано на обмеження прав і свобод учасників освітнього процесу і науковців, основна мета полягає у їх убезпеченні від неправомірних дій.

По-друге, культура академічної свободи і академічної доброчесності в США еволюціонувала протягом століть в процесі розвитку вищої освіти, є історично розвиненою і підтримується професійними спільнотами, а в Україні вона ще знаходиться в процесі формування і потребує підтримки реформ. На федеральну і штатну політику США у сфері регулювання академічної свободи і академічної доброчесності у закладах вищої освіти значний вплив мають професійні співтовариства, товариства, асоціації, тоді як в Україні їх рішення носять виключно дорадчий характер.

По-третє, успішна модель академічної свободи США базується на значній автономії закладів

вищої освіти з належним фінансуванням і капіталізацією та на високому рівні правового захисту. Україна запровадила законодавче підґрунтя для академічної свободи, але процес реалізації концепції всебічної інституційної автономії поки залишається не завершеним, особливо в аспекті фінансової автономії, також для покращення ситуації необхідні подальші реформи не тільки в системі вищої освіти, але й на рівні державних інституцій, що забезпечать належний правовий захист учасників освітнього процесу і науковців. Інституціональна незалежність є основою академічної успішності закладів вищої освіти.

По-четверте, нормативна складова в питанні державної політики регулювання академічної доброчесності в Україні значною мірою гармонізована з американською. Однак різниця полягає в тому, що США мають децентралізовану модель, обумовлену тим, що на федеральному рівні не має єдиного керівного документу, який би комплексно регулював академічну доброчесність, її концепт формується через діяльність Міжнародного центру академічної доброчесності (International Center for Academic Integrity (ICAI)). Також у цій країні сформована децентралізована модель освітнього управління, у межах якої державне регулювання поєднується з автономією закладів вищої освіти та громадсько-професійним наглядом за змістом і забезпеченням якості освіти. Тоді як Україна застосовує нормативно централізовану модель, де держава відіграє ключову роль у формуванні стандартів і контролі за їх дотриманням.

Отже, американський досвід демонструє, що ефективність державної політики регулювання академічної свободи та академічної доброчесності у сфері вищої освіти забезпечується не посиленням контролю з боку державних інституцій, а формуванням культури відповідальності і довіри, держава встановлює рамкові правові принципи, але не втручається в зміст освітньої і наукової діяльності закладів вищої освіти. Адаптація передового американського досвіду в Україні дозволить удосконалити вітчизняну модель шляхом поєднання нормативних гарантій та інституційної автономії закладів вищої освіти, формування цілісної ціннісно-інституційної системи і збереження національних традицій.

Бібліографічний список:

1. How universities can protect and promote academic freedom EUA principles and guidelines. Європейська асоціація університетів. February 2025. 10 p.
URL: https://www.eua.eu/images/publications/Publication_PDFs/Academic_freedom_principles.pdf.
2. Давидова Н. Академічна свобода та автономія закладу освіти: межі здійснення. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 21–24.
3. Заєць С. В. Методи та інструменти вимірювання академічної свободи: світова практика, особливості застосування в Україні. *Освітня аналітика України*. 2024. № 2 (28). С. 65–84.
URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2024/08/5_Zaiets_228_2024_65-84.pdf.
4. Хмарський В. Academic integrity в США: кілька спостережень 2015 року. *Академічна чесність як основа сталого розвитку університету* / за заг. ред. Т.В.Фінікова, А.Є.Артюхова. Київ ; Таксон, 2016. С. 53–93.
5. Shynkaruk O. Compliance with standards of academic integrity in us higher education institutions. *Humanities Studios: Pedagogy, Psychology, Philosophy*. 2024. No. 12(1). P. 75–81.
URL: [https://doi.org/10.31548/hspedagog15\(1\).2024.75-81](https://doi.org/10.31548/hspedagog15(1).2024.75-81).
6. Kennet A. M., Shkodkina Y. A. Review of the Factors behind Academic Integrity Violations: Comparing the United States and Ukraine. *Business Ethics and Leadership*. Vol. 2. Issue 2. 2018. P. 84–96.
URL: <https://armgpublishing.com/wp-content/uploads/2016/12/files/bel/volume-2-issue-2/8.pdf>.
7. Shykhnenko K., & Sbruieva A. The code of conduct for research integrity, governance, and ethics in education in the USA, Europe, and Ukraine: Comparative analysis. *European Journal of Educational Research*. 2022. No. 11(4). P. 2195–2207. URL: <https://doi.org/10.12973/eu-jer.11.4.2195>.
8. Фицик І. Д., Білан Д. І. Філософія освіти: дотримання принципів академічної доброчесності в університетах США. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2023. № 43. С. 124–130. URL: <https://doi.org/10.32782/apfs.v043.2023.21>
9. Constitution of the United States. 1787. URL: <https://constitution.congress.gov/constitution/>.
10. David M. Rabban. Academic freedom: from professional norm to first amendment right. Cambridge, Massachusetts : Harvard University Press, 2024. 367 p.
11. U.S. Supreme Court. *Sweezy v. New Hampshire*, 354 U.S. 234. 1957.
URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/354/234/>.
12. U.S. Supreme Court. *Keyishian v. Board of Regents*, 385 U.S. 589. 1967.
URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/385/589/>.
13. U.S. Supreme Court. *Regents of the University of California v. Bakke*. 1978.
URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/438/265/>.

14. Statement of Principles on Academic Freedom and Tenure with 1970 Interpretive Comments. 1940. URL: <https://www.aaup.org/reports-publications/aaup-policies-reports/policy-statements/1940-statement-principles-academic>.
15. American Association of University Professors. FAQs on Academic Freedom. URL: <https://www.aaup.org/issues-higher-education/academic-freedom/faqs-academic-freedom>.
16. Конституції України. 1996 р. (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
17. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2014, № 37-38, ст.2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
18. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2017, № 38-39, ст.380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
19. Гедікова Н. П. Досвід культури академічної свободи у вищій освіті США. *Креативне мислення як інструмент розвитку успішної особистості під час навчання у ЗВО* : збірник матеріалів всеукраїнської науково-методичної конференції з міжнародною участю. Одеса : Університет Ушинського, 2025. С. 32–35. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/24547>.
20. Про особливу відповідальність педагогічних та науково-педагогічних працівників : Лист МОН України № 1/9-382 від 29.07.2014 р. URL: <https://osvita.ua/legislation/other/42289/>.
21. Pippa Norris. Professors are the enemy: Two faces of academic freedom Faculty Research Working Paper Series. Harvard Kennedy School HKS RWP25-004. Harvard University. July, 2025. 27 p. URL: <https://www.hks.harvard.edu/publications/professors-are-enemy-two-faces-academic-freedom>.
22. Higher Education Act of 1965. [P.L. 89–329; Approved November 8, 1965]; [As Amended Through P.L. 119–21, Enacted July 4, 2025]. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/COMPS-765/pdf/COMPS-765.pdf>.
23. Federal Policy on Research Misconduct. Federal Register. Vol. 65. No. 235. Wednesday, December 6, 2000. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/FR-2000-12-06/pdf/00-30852.pdf>.
24. Про академічну доброчесність : Закон України від 18.12.2025 № 4742-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4742-20#Text>.
25. The Fundamental Values of Academic Integrity / T. Fishman, Editor. Second Edition. International Center for Academic Integrity. 2018. 33 p. URL: https://www.chapman.edu/academics/academic-integrity/_files/the-fundamental-values-of-academic-integrity.pdf.

References:

1. How universities can protect and promote academic freedom EUA principles and guidelines. (2025) Yevropeiska asotsiatsiia universytetiv. February. 10 r. URL: https://www.eua.eu/images/publications/Publication_PDFs/Academic_freedom_principles.pdf.
2. Davydova N. (2018) Akademichna svoboda ta avtonomiia zakladu osvity: mezhi zdiisnennia. *Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo*. № 6. S. 21–24.
3. Zaiets S. V. (2024) Metody ta instrumenty vymiriuvannia akademichnoi svobody: svitova praktyka, osoblyvosti zastosuvannia v Ukraini. *Osvitnia analityka Ukrainy*. № 2 (28). S. 65–84. URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2024/08/5_Zaiets_228_2024_65-84.pdf.
4. Khmarskyi V. (2016) Asademis integrity v SShA: kilka sposterezhen 2015 roku. *Akademichna chesnist yak osnova staloho rozvytku universytetu / za zah. red. T.V.Finikova, A.Ye.Artiukhova*. Kyiv ; Takson. S. 53–93
5. Shynkaruk O. (2024) Compliance with standards of academic integrity in us higher education institutions. *Humanities Studios: Pedagogy, Psychology, Philosophy*. No. 12(1). P. 75–81. URL: [https://doi.org/10.31548/hspedagog15\(1\).2024.75-81](https://doi.org/10.31548/hspedagog15(1).2024.75-81)
6. Kennet A. M., Shkodkina Y. A. (2018) Review of the Factors behind Academic Integrity Violations: Comparing the United States and Ukraine. *Business Ethics and Leadership*. Vol. 2. Issue 2. P. 84–96. URL: <https://armgpublishing.com/wp-content/uploads/2016/12/files/bel/volume-2-issue-2/8.pdf>.
7. Shykhnenko K., & Sbruieva A. (2022) The code of conduct for research integrity, governance, and ethics in education in the USA, Europe, and Ukraine: Comparative analysis. *European Journal of Educational Research*. No. 11(4). P. 2195–2207. URL: <https://doi.org/10.12973/eu-jer.11.4.2195>.
8. Fytsyk I. D., Bilan D. I. (2023) Filosofiia osvity: dotrymannia pryntsyypiv akademichnoi dobrochesnosti v universytetakh SShA. Aktualni problemy filosofii ta sotsiologii. № 43. S. 124–130. URL: <https://doi.org/10.32782/apfs.v043.2023.21>
9. Constitution of the United States. (1787). URL: <https://constitution.congress.gov/constitution/>
10. David M. Rabban. (2024) Academic freedom: from professional norm to frst amendment right. Cambridge, Massachusetts : Harvard University Press. 367 p.
11. U.S. (1957) Supreme Court. *Sweezy v. New Hampshire*, 354 U.S. 234. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/354/234/>.
12. U.S. (1967) Supreme Court. *Keyishian v. Board of Regents*, 385 U.S. 589. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/385/589/>.
13. U.S. (1978) Supreme Court. *Regents of the University of California v. Bakke*.

URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/438/265/> .

14. Statement of Principles on Academic Freedom and Tenure with 1970 Interpretive Comments. (1940).

URL: <https://www.aaup.org/reports-publications/aaup-policies-reports/policy-statements/1940-statement-principles-academic> .

15. American Association of University Professors. FAQs on Academic Freedom.

URL: <https://www.aaup.org/issues-higher-education/academic-freedom/faqs-academic-freedom>.

16. Konstytutsii Ukrainy. (1996) (zi zminamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> .

17. Pro vyshchu osvitu (2014) : Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 № 1556-VII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR)*, № 37-38, st.2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> .

18. Pro osvitu (2017) : Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 № 2145-VIII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR)*, № 38-39, st.380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

19. Hedikova N. P. (2025) Dosvid kultury akademichnoi svobody u vyshchii osviti SShA. *Kreatyvne myslennia yak instrument rozvytku uspishnoi osobystosti pid chas navchannia u ZVO* : zbirnyk materialiv vseukrainskoi naukovo-metodychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu. Odesa : Universytet Ushynskoho. S. 32–35 URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/24547> .

20. Pro osobylyvu vidpovidalnist pedahohichnykh ta naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv : Lyst MON Ukrainy № 1/9-382 vid 29.07.2014 r. URL: <https://osvita.ua/legislation/other/42289/>.

21. Pippa Norris. (2025) Professors are the enemy: Two faces of academic freedom Faculty Research Working Paper Series. Harvard Kennedy School HKS RWP25-004. Harvard University. July. 27 p.

URL: <https://www.hks.harvard.edu/publications/professors-are-enemy-two-faces-academic-freedom>.

22. Higher Education Act of 1965. [P.L. 89–329; Approved November 8, 1965]; [As Amended Through P.L. 119–21, Enacted July 4, 2025]. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/COMPS-765/pdf/COMPS-765.pdf> .

23. Federal Policy on Research Misconduct. Federal Register. (2000) Vol. 65. No. 235. Wednesday, December 6. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/FR-2000-12-06/pdf/00-30852.pdf> .

24. Pro akademichnu dobrochesnist : Zakon Ukrainy vid 18.12.2025 № 4742-IX.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4742-20#Text> .

25. The Fundamental Values of Academic Integrity (2018) / T. Fishman, Editor. Second Edition. International Center for Academic Integrity. 33 p. URL: https://www.chapman.edu/academics/academic-integrity/_files/the-fundamental-values-of-academic-integrity.pdf .

Gedikova N. State policy regulating academic freedom and academic integrity in higher education in the United States and Ukraine: a comparative analysis

The article is devoted to a comparative analysis of the state policy of regulating academic freedom and academic integrity in the sphere of higher education in countries with different levels of democratic maturity. The purpose of the study is to conduct a comparative analysis of the state policy of regulating academic freedom and academic integrity in the sphere of higher education in the USA and Ukraine. To achieve the goal of the study, general scientific and special research methods were used, in particular analysis and synthesis, comparison, generalization, system-structural analysis. In order to identify common features, differences and national specifics and determine the priorities of the policy of improving the mechanisms for ensuring academic freedom and academic integrity in the sphere of higher education in Ukraine, taking into account the advanced American experience, regulatory and legal acts were considered, institutional practices of organizational mechanisms for the formation and provision of the principles of academic culture specified in this study were analyzed. Based on the generalization of American and domestic experience, the main priorities of the policy of improving the mechanisms for their provision in Ukraine were formed, which include: completing the process of implementing the concept of comprehensive university autonomy, especially in the aspect of financial autonomy; further reform not only in the higher education system, but also at the level of state institutions, in order to ensure proper legal protection of participants in the educational process and scientists; the formation of a decentralized model of educational management, within which it is envisaged to combine state regulation with the autonomy of higher education institutions and public and professional supervision over the content and quality assurance of education. It is concluded that the adaptation of advanced American experience in Ukraine will allow improving the domestic model by combining regulatory guarantees and institutional autonomy of higher education institutions, the formation of a holistic value-institutional system and the preservation of national traditions.

Keywords: state policy, democracy, academic freedom, academic integrity, higher education, law, freedom, political regime, USA, Ukraine.